

Bakgrunnsmateriale *Nøtteknekkeren*.

Av Mads Bones, Olve Løseth, Kyrre Havdal og Matilde Holdhus

Trøndelag Teater, Hovedscenen

Premiere 15. november 2013

Historien om Nøtteknekkeren er noe mange assosierer med jul. Tsjajkovskijs Nøtteknekkersuite og tilhørende ballett er en fast juletradisjon på blant annet Den Norske Opera og Ballett hvor forestillingen spilles hvert eneste år. Men historien om Nøtteknekkeren er ikke noe Tsjajkovskij og koreografen Petipa originalt sto bak. *Nøtteknekkeren* så først dagens lys som et kunsteventyr skrevet Hoffman, men også blant annet Alexandre Dumas har gjort en versjon av den. Dessuten finnes det flere filmatiseringer og etter hvert også flere ballettversjoner. Når Trøndelag Teater skulle lage musikal av *Nøtteknekkeren* falt det derfor på sin egen rimelighet at vi laget en helt ny versjon. Hovedkarakterene, Marie og Nøtteknekkeren, er de samme, men historien de tar oss med på og musikken er helt ny.

Handlingsreferat

I denne versjonen av *Nøtteknekkeren* møter vi Marie som bor sammen med sin far, sin stemor og sin lillebror. De har også tjenere i dette huset og en litt sjefete hovmester. Lille julaften får Marie en gave av sin litt rare onkel Seniljusen. Det er en gammel nøtteknekker. Onkel Seniljusen forteller samtidig et eventyr om nøtteknekkeren. Et eventyr om et fantastisk land som heter Lekeland, hvor alle leker kommer fra. Men Lekeland er blitt invadert av den onde Rottekongen, som har stengt julenissen ute, og nå står julen i fare. Men Nøtteknekkeren klarer, sammen med ei lita jente å redde Lekeland, men hvordan forteller onkelen ikke. Det er blitt sent og Marie må legge seg. Når Marie skal sove får hun øye på tre rotter som piler ned i kloakken. Hun ser hvordan de legger planer for å ta over Lekeland. Rottekongen er også der. Eventyret var altså ikke bare et eventyr! Nøtteknekkeren har dessuten blitt levende. Sammen drar de til Lekeland for å advare alle lekene.

Marie og Nøtteknekkeren kommer seg på magisk vis til Lekeland, som er et helt fantastisk sted. Men lekene er bare opptatt av - nettopp å leke. Når Marie og Nøtteknekkeren prøver å advare dem, tror de bare at det er en lek. Plutselig er Rottekongen og Rottehæren der. Lekeland er erobret og Nissen er utestengt fra Lekeland. Rottekongen lanserer sin onde plan: På julaften vil han kle seg ut som nisse og dele ut gaver til alle verdens barn, men i gavene vil han ikke legge leker, men derimot Rotter! Planen er at på juleaften vil Rotter overta verden! Marie og Nøtteknekkeren står skrekkslagne å ser på hvordan Rottekongen hundser med lekene. Rottekongen får også øye på Marie og Nøtteknekkeren og de må flykte hjem igjen.

Tilbake i finstua er det blitt julaften morgen, og familien og tjenerne har nok med forberedelsene til den store kvelden. Marie klarer å få tak i onkel Seniljusen. Han må fortelle resten av eventyret. Det var jo sant! Og det viser seg at onkel Seniljusen vet mer: Han forteller at Marie og Nøtteknekkeren må dra tilbake til Lekeland. Den eneste måten å slippe Julenissen inn i Lekeland igjen er å knekke tre gylne Julenøtter. Seniljusen vet hvor de to første nøttene er, men den siste er visstnok blitt borte, stjålet fra Julenissen. Marie og Nøtteknekkeren må tilbake til Lekeland og knekke de tre gylne julenøttene, da vil julenissen komme tilbake igjen.

Marie og Nøtteknekkeren drar tilbake til Lekeland. Hvordan det til sist ender, skal vi ikke røpe, men våre to helter må kjempe mot både Rottene og tida for at det skal bli jul i år også.

Tema

Nøtteknekkeren er en hyllest til fantasien, eventyrene og jula. Denne historien foregår i to verdener, nemlig den hjemlige, kjente verden og i fantasien og eventyrenes verden: Lekeland. Om Marie drømmer eller om historien er sann, skal vi la være opp til hver enkelt å bedømme, men formmessig speiler de to verdenene hverandre. Det som skjer hjemme, skjer på en litt annen måte i Lekeland. I siste ende forenes de to verdenene og det er kanskje det som gjør at det blir jul. Marie tar fantasien og drømmene på alvor. *Nøtteknekkeren* handler også om at man må kjempe for det man tror på. Selv om det er farlig og kan virke usannsynlig er det når man setter alle krefter til, tenker ekstra lenge og godt at man klarer umulige oppgaver.

En juleklassiker blir til

Er man i tyskspråklige land rundt juletider vil man bli overrumplet av mange små og store nøtteknekkere, som ligner på dukker. I Tyskland er nøtteknekkere dessuten et symbol på en som er god til å løse problemer (knekke nøtter) og det er tradisjon at blant annet rikskansleren blir gitt en nøtteknekker i gave når hun overtar makten. Det skal bety lykke og styrke evnen til å løse problemer å ha en nøtteknekker liggende i fotenden på senga. Derfor er nøtteknekkerne også utformet i skikkelsen av ledere; hærførere, konger eller prester.

I 1816 skrev E.T.A Hoffman et eventyr om en nøtteknekker. Handlingen var lagt til juletider og handlet om lille Marie som får en Nøtteknekker i gave av sin eksentriske gudfar; Herr Drosslemeyer. I Hoffmanns eventyr er det flere eventyr i eventyret. Foruten den sterke fortellerstemmen i boken, forteller også Drosselmeyer et eventyr og i dette eventyret finnes det nok et eventyr. Hoffmanns versjon ender med at Marie og Nøtteknekkeren drar til et land hvor alle verdens leker bor.

Tredve år senere kom Alexandre Dumas versjon, som er mer eller mindre samme historie og beskrives av noen som en «utvannet versjon» av Hoffmanns eventyr. Allikevel var det denne versjonen som komponisten Tsjajkovskij var inspirert av da han skrev sin «nøtteknekkersuite» i 1892. Her har barna byttet navn, Marie heter Klara og Fritz heter Fredrik. Enda mer av historien er skrellet bort for å få plass til mest mulig dans. Premierer i Moskva var ingen stor suksess, koreografien ble kritisert for å være masete og librettoen for enkel. Musikken derimot fikk stort bifall i sin samtid. Etter enkelte alterasjoner i koreografien ble forestillingen etter hvert større suksess også utenfor Russland og på 1960-tallet stadfestet Nøtteknekkerballetten seg som en juletradisjon verden over og spesielt i USA.

Når *Nøtteknekkeren* danses på hovedscenene verden over er det altså en over hundre år gammel koreografi som benyttes. I 2001 laget samtidskoreografen Matthew Bourne en ny koreografi i en spektakulært oppsetning England. Her foregikk grunnhistorien på et barnehjem. I 2003 laget de tre danskene Steen Koerner, Yo Akim Hjejle, Clemens Legolas Telling en breakdance og rap versjon av *Nøtteknekkeren* i Tivolis konsert. Den ble en kjempesuksess som også spilte på Oslo Nye Teater med danseren Adil i tittelrollen.

Det har også blitt laget utallige versjoner av historien til film. Både Care Bears, Tom og Jerry og Barbie har beskjeftiget seg med temaer fra *Nøtteknekkeren*. Senest i 2010 kom en film i 3D, med blant annet John Torturro som den eksentriske onkelen som der hadde fått navnet onkel Albert.

***Nøtteknekkeren* på Trøndelag Teater i 2013**

I Trøndelag Teaters versjon av *Nøtteknekkeren* har vi gått bort fra både Hoffmann og Tsjajkovskijs historier og laget en helt ny versjon. Hoffmanns eventyr, med sine mange eventyr i eventyrene, opplevdes for litterært. Tsjajkovskijs ballett har som nevnt en litt tynn historie. Selv om hovedkarakterene er beholdt, fordret ønsket om en julemusikal både ny historie og ny musikk. Historien foregår i gamle dager, men språket, referansene og musikken er fra vår tid, på denne måten ønsker vi å fornye en klassiker uten å miste tradisjonene og julestemninga.

Manus, musikk og sangtekster

Nøtteknekkeren på Trøndelag Teater er skrevet av Mads Bones, Kyrre Havdal, Matilde Holdhus, og Olve Løseth. De fire har jobbet tett sammen i godt over ett år. Bones, Holdhus og

Løseth står bak manuset, Kyrre Havdal har skrevet musikken og Mads Bones har skrevet samtlige sangtekster.

Mads Bones er til daglig skuespiller på Trøndelag Teater, med en etter hvert lang merittliste bak seg. De siste par årene har han spilt Mackie Kniven i *Tolvskillingsoperaen*, Claude i *Hair* og i vår gestaltet han Bør Børson jr. på Hovedscenen. Mads ble tildelt Teatrets Venners kunstneriske pris i 2009, blant annet for sin tolkning av Ismael i *Kulde* og årets skuespiller for *Mackie* under UT-awards. Bones skrev også sangtekster til juleforestillingen *Virginias brev* i 2010.

Olve Løseth er også utdannet skuespiller og har vært tilknyttet både Teater Ibsen og Rogaland Teater, foruten Trøndelag Teater hvor vi har sett ham som både grev Paris i *Romeo og Julie*, Jegeren i *Prinsessedrama* og i musikalene *Spring Awakening* og *Bør Børson jr.* Mads Bones og Olve Løseth skrev manuset og hadde regien på *Alice i Eventyrland* ved BULs sommerteater på Munkholmen og *Three Blocks Away* som var en del av iSfit-festivalen. Begge i 2007.

Matilde Holdhus har en MA i dramaturgi fra Aarhus universitet og er ansatt som dramaturg ved Trøndelag Teater. Her har hun vært dramaturg på blant annet *En handelsreisende død*, *Prinsessedrama* og *Bør Børson jr.* Utenfor Trøndelag Teaters vegger har hun vært medskaper av *Klassikere for Kids* og dramaturg for *Faust for Kids*. Som ble Heddanominert for beste barne- og ungdomsforestilling i 2012.

Kyrre Havdal har sin utdanning fra NTNU, institutt for musikk, hvor han nå er ansatt. På Trøndelag Teater har han vært kapellmester på blant annet *Chicago*, *Rock'n Roll Wolf*, *Tolvskillingsoperaen* og *Bør Børson jr.* Havdal jobber med svært mange ulike sjangre og kan karakteriseres som en svært allsidig musiker, kapellmester og komponist. Han har også skrevet musikken til en rekke teaterstykker.

Regissør

Arvid Ones er utdannet skuespiller fra Statens Teaterhøgskole. Han jobbet på de fleste norske teatre før han ble ansatt på Den Nationale Scene i Bergen. De siste årene har Ones virket mest som regissør og har hatt regionsvar for et stort antall oppsetninger både på institusjonsteatrene og ikke minst på de private scenene. Han har hatt regien på suksessene til Ylvis: *En Cabaret*, *YLVIS III* og *YLVIS 4* og samtlige *Kvinner på Randen*-forestillinger, for å nevne noe. På Den Nationale Scene har Ones satt opp *Pippi Langstrømpe*, *Brødrene Østermanns huskors*, og *Jo jo bevarer vel*. Ones var i perioden 2006-2009 teatersjef ved Hordaland Teater hvor han blant annet satt opp suksessforestillingen *Singel og Sand*. Før Ones gikk i gang med *Nøtteknekkeren*

hadde han regi på *Dickie Dick Dickens* ved Oslo Nye Teater og *Kondolerer* med Else Kåss Furuset på Nationalteatret.

Koreograf

Belinda Braza er utdannet ved Bårdar Danseakademi og er en etablert danser, produsent og koreograf. Hun har koreografert for store fjernsynsproduksjoner som *Idol*, *Dansefeber*, *So You Think You Can Dance Scandinavia* og *Melodi Grand Prix*. Som teaterkoreograf har hun vært mye tilknyttet Det Norske Teatret, der hun har hatt ansvar for produksjoner som: *Jungelboka*, *Den hemmelige hagen*, *Jesus Christ Superstar* og *Shockheaded Peter*. Det er første gang Braza gjør koreografi på Trøndelag Teater.

Scenografi og kostymer

Gjermund Andresen er utdannet scenograf og kostymedesigner fra Liverpool Institute for Performing Arts, LIPA. Siden da har han vært tilknyttet de fleste teatrene i Norge. Andresen har hatt scenografien på store musikal- og familieforestillinger som *Cabaret*, *Verdas mest forelska par*, *Et juleeventyr*, *The Black Rider*, og *Oliver!* På klassikere som Puccinis *La Bohème*, Lope de Vegas' *Hunden i Høyet*, Becketts *Vente på Godot* og Shakespeares *Når enden er god er allting godt*. Gjermund underviser også i scenografi.

Lysdesign

Eivind Myren er fast lysdesigner på Trøndelag Teater. Av produksjoner han har jobbet på kan nevnes *Les Misérables*, *Equus*, *Spring Awakening*, *En folkefiende*, *Romeo og Julie*, *Rock'n Roll Wolf*, *Et dukkehjem*, *Gjengangere*, *Jubileet* og *Fedra*. Han har også designet lys for flere spel som *Karolinerspelet* i Tydal, *Elden* på Røros, *Spelet om Heilag Olav* på Stiklestad og *Den siste viking* i Statsbygd. For arbeidet med *Fedra* ble han nominert til Heddapris for beste lysdesign i 2013.

Forslag til spørsmål som kan danne utgangspunkt for diskusjon

Hvorfor tror du Maries rare onkel heter nettopp Seniljusen?

Hvilke likheter ser du mellom det som skjer hjemme og det som skjer i Lekeland?

Mener du at fantasien er viktig? Hvorfor? Hvorfor ikke?

Har du opplevd at noe du har drømt har skjedd i virkeligheten?

I teksten under har vår to helter kommet til et sted hvor de tror den første gylne julenøtta befinner seg. De vet at pyntedukkene som bor her er vanskelige å få i snakk. Hvordan klarer Marie å få ut av dem hvor nøtta er?

SCENE 15

Marie og Nøtteknekkeren ankommer Porselenia, og befinner seg omkranset av pynteleker med glassaktig, slørete blick, stive smil og staccato, kontrollerte armbevegelser. Det er tilsynelatende umulig å opprette blick-kontakt, og det er noe unnnvikende og holdt over hele stemninga.

♪ Uknuselig ♪

PORSLENE og PORSLINE *synger*
Den som leker kan miste balansen,
vi tar ikke sjansen
vi knuser så lett,
men i drømme danser vi alltid ballett
for i drømme er vi uknuselig.

PORSLENE
Ikke kom nærmere. Det er forbudt med barn her.

PORSLINE
Dere ødelegger ting.

PORSLENE
Dere knuser ting.

PORSLINE
Dere herjer.

PORSLENE
Dere bråker.

PRINS PORS
Dere er alt for ukontrollerte.

PORSLINE

Dere bare driver og... leker.

PRINS PORS

Kom dere vekk.

PORSLENE

Men kom dere vekk litt stille og forsiktig, vær så snill.

POSELINE

Så vi ikke knuser.

PORSLENE og PORSLINE *synger*

Den som leker kan ramle i bakken

få riper i lakken

vi står her til pynt

men i drømme har alltid dansen begynt

for i drømme er vi uknuselig.

I mellomspillet:

NØTTEKNEKKEREN *Skrur på sjarmen*

Ærede skjønne pyntedukker, må jeg få be om eders navn.

PORSLENE

Porslene.

PORSLINE

Porsline.

MARIE

Mot Marionettedukken. Og de min herre?

PRINS PORS IV

Prins Pors av Porselenia.

NØTTEKNEKKEREN

Såpass.

PORSLENE og PORSLINE *Synger*
Den som leker kan snuble og falle
vi er som krystallet,
vi holder oss fast,
kan du høre et knas er det drømmen som brast
er vi med på leken så knuser vi.

I mellomspillet

NØTTEKNEKKEREN *lavt til Marie*
Tror du de vet hvor julenøtta er?

MARIE
Helt sikkert, jeg har en idé. Bli med på leken.

ALLE PYNTEDUKKENE *Synger*
Ingen lek, og ingen sprell
og aldri tull og fjas.
D'er aldri noe gøy som skjer,
for vi kan gå i tusen knas

Musikken tones ut

MARIE
Det var en trist sang.

PORSLENE
Trist, men sann.

PORSLINE
Så sann som den er sunget faktisk.

MARIE
For hvis dere kunne, ville dere også lekt dagen lang?

PORSLINE
Ja...

MARIE
Så det er ikke sånn at dere hater lek?

BEGGE

Nei...

NØTTEKNEKKEREN

Det er bare det at dere ikke tør?

BEGGE *Fornærmet*

HVA?!

MARIE

Han mener bare...

PRINS PORS

At du våger å krenke vår knuselige identitet!

PORSLENE

Vårt skjøre selvbilde.

PORSLINE

Vårt svake jeg.

PRINS PORS

Tør?! At *du* tør å stå der og freidig pirke oss midt i vårt stolte svake bristepunkt. Utligvelig.

De utfører en, på godt nordnorsk, overtydelig silent-treatment.

MARIE *Prøver seg på omvendt psykologi*

Nei vel. Unnskyld. Greit, da får jeg vel bare holde det for meg selv.

NØTTEKNEKKEREN

Hæ? Hva da?

MARIE

Nei, bare verdens morsomste lek. Som man kan leke... uten å bevege seg i det hele tatt.

PORSLENE

«Vær stille-leken»?

PORSLINE

Den er kjedelig den.

PRINS PORS

Hysj vi snakker ikke med de der lenger.

MARIE

Min lek er mye, mye morsommere enn den. Men hvis dere ikke vil, så kan Nøtteknekkeren og jeg gå utenfor å leke den rolige, uknuselige leken vår. Kom så går vi.

NØTTEKNEKKEREN

Men Marie, vi må jo finne...

MARIE *med sammenbitte tenner og megetsigende blikk*

Kom så går vi

NØTTEKNEKKEREN

Men vi...

MARIE

Kom!

NØTTEKNEKKEREN *Forstår endelig.*

Ja. Det gjør vi. Vi går utenfor. Guri, som jeg gleder meg til å leke helt stille og rolig og... sånn.

Nøtteknekkeren og Marie demonstrerer at de er på vei til å gå. Det sprer seg en sitrende nysgjerrighet og uro blant pyntelekene.

PORSLENE *Lavt*

Prins Pors, kan vi ikke...

PRINS PORS

Hysj!

PORSLINE

Jeg har så lyst å høre om...

PRINS PORS

Hysj!

PORSLENE

Men, åh, tenk så gøy å leke uten å knuse

PORSLINE

Tenk på det da du, nå har vi sjansen.

PRINS PORS

Greit. Hvis det er så mye om å gjøre, så kan vi jo høre hva den går ut på.

MARIE *Ivrig*

Den heter «Tampen brenner»

PYNTELEKENE

Waow!

PORSLENE

Hjelp, så spennende.

PRINS PORS

Fortell litt mer, tampen brenner jaha?

MARIE

Vi bestemmer at jeg for eksempel, skal finne noe. En ting. Hva som helst. Går jeg langt vekk fra den tingen, sier dere ”kaldere”.

PRINS PORS *I beundring*

Vi står altså helt stille og bare sier ”kaldere”?

MARIE

Når jeg er langt unna ja, men: når jeg nærmer meg tingen jeg skal finne, kan dere si ”varmere”

PRINS PORS

Genialt.

PORSLENE *smaker på ordet*

Kaldere.

POSELINE

Varmere.

MARIE

Og ikke bare det.

PORSLENE

Er det *mer*?

MARIE

Åja. Når jeg er helt, helt nærme ”tingen”. Da sier dere: ”Tampen...

ALLE PYNTELEKENE *lavt og henrykt.*

”Brenner”

PORSLINE

Dette er bare så mye mer spennende enn ”Være stille-leken”

PRINS PORS

Kan vi ikke leke den nå, med en gang? Hva skal du finne?

MARIE

Hmmm. Da må vi komme på en ting *dere* vet hvor er, men som vi *ikke* vet hvor er. Hmmm vanskelig.

NØTTEKNEKKEREN

Hmm ei skikkelig nøtt der altså. Nøtt, nøtt, nøtt.

Det brer seg en uro blant lekene, ved tanken på at leken kanskje ikke blir noe av.

NØTTEKNEKKEREN

Vent litt. Jeg tror jeg har det...Hva med: Den gylne julenøtta?

PORSLENE

Ja! Den er supervanskelig å finne

PORSLINE

Kaldt, kaldt, kaldt.

PRINS PORS

Stopp, stopp, stopp! (*Pause*) Vi kan ikke begynne før alle er klare. Er alle klare?

ALLE

Ja!

MARIE

Fugl, fisk eller krabbe?

ALLE PYNTELEKENE

Hæ?

MARIE *demonstrerer med håndbevegelser.*

Åh, unnskyld. Er den høyt, lavt eller midt i mellom?

PRINS PORS

For en spennende lek! Fugl!

De leker. Nøtteknekkeren og Marie beveger seg rundt i Porselenia, mens Pyntedukkene ivrig roper henholdsvis "kaldere" eller "varmere". Etter ei stund, samt etter en serie henrykte "varmere, varmere, varmere – varmt, varmt, kjempevarmt – glohett" nærmer de seg en noe anonym dragedekorert porselenstallerken. Både Nøtteknekkeren og Marie innser at de er i nærheten av julenøtta, og etter å hå åla seg opp mot dragedekorasjonen, oppdager de at det under dragens hale er skjult noe som umiskjennelig kan minne om ei nøtt: Ei julenøtt med sløyfe.

PYNTELEKENE

Tampen brenner!

Marie lyser opp og legger hånda si mot den tegna nøtta. Med ett våkner dragen på porselenstallerkenen til live, den spruter ild. Marie og Nøtteknekkeren skvetter unna.

MARIE

Den rører på seg

NØTTEKNEKKEREN

Den er levende.

MARIE

Pass deg!

PORSLENE I fullstendig lekemodus

Tampen brenner...

PORSLINE

...På ordentlig.

Nøtteknekkeren og Marie stirrer forskrekket mot den ildsprutende porselensdragen på tallerkenen. Det hersker et stillestående, betraktende kaos i Porselenia.

NØTTEKNEKKEREN

Hva gjør vi nå? Vi må få tak i den nøtta.

Nøtteknekkeren gjør et fremstøt, men blir møtt av et dragebrøl.

MARIE

La meg prøve

Marie stormer mot dragen, men blir holdt igjen av Nøtteknekkeren.

NØTTEKNEKKEREN

Jeg tror vi bare har én mulighet.

Nøtteknekkeren bretter opp ermet og stormer mot midten av porselenstallerkenen med knyttet neve.

NØTTEKNEKKEREN *roper*

La det briste eller bære

Med et primalskrik går han til angrep på dragen. Tallerkenen går i tusen knas, og blant skårene ligger den første gylne julenøtta.

NØTTEKNEKKEREN

Marie! Ta nøtta!

PRINS PORS

Dere knuste den!!

PORSLENE

Utilgivelig!

PORSLINE

Uopprettelig

PRINS PORS

Grip dem og rull dem i skårene!

Marie griper nøtta og får Nøtteknekkeren på bena, selv om neven hans er sår, er han lett til bens, og sammen klarer de så vidt å unnsnippe de ildsinte pyntedukkenes noe trege og varsomme jakt. Sceneskift